Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

www.emancipatie2017-2021.nl

Alle mensen zijn vrij om te zijn wie ze zijn.
En om te worden wie ze willen worden.

Opbrengsten Emancipatiebeleid 2017 – 2021

Coördinerend minister van Emancipatie, Ingrid van Engelshoven:

"Emancipatie is nooit af, daar moeten we samen voor blijven opstaan."

Arbeid

Elke vrouw moet financieel onafhankelijk zijn en haar kwaliteiten op de arbeidsmarkt waar kunnen maken.

Arbeidsparticipatie
Meer vrouwen werken meer uren.

Gelijk loon
De loonkloof tussen mannen en vrouwen wordt kleiner.

Financiële onafhankelijkheid
Meer vrouwen zijn financieel onafhankelijk

Topvrouwen
Meer vrouwen werken in topposities

Sociale Veiligheid

Alle mensen voelen zich (sociaal) veilig.

Kwetsbare groepen
LHBTI-personen voelen zich thuis in eigen (religieuze en culturele) kring.

Lokale aanpak
Iedereen moet zich veilig voelen, dus ook LHBTI-personen en vrouwen.

Gendergerelateerd geweld
Niemand is slachtoffer van gendergerelateerd geweld.

Genderdiversiteit en gelijke behandeling

Alle mensen zijn vrij om hun identiteit vorm te geven.

Gelijke behandeling
Iedereen is gelijkwaardig.

Media
Laat de diversiteit zien!

Onderwijs

Alle leerlingen zijn vrij om te zijn wie ze zijn. En te worden wie ze willen worden.

Europees en internationaal beleid

Regenboogpunten regeerakkoord

Allianties

Moties en toezeggingen

Voorwoord

Uitgangspunt van het emancipatiebeleid van dit kabinet is dat iedereen in Nederland gelijkwaardig is en iedereen de vrijheid heeft om te houden van wie je wilt en om zichtbaar je zelf te kunnen zijn. In deze kabinetsperiode zijn we erin geslaagd om voor veel mensen ongelijkheid, onrecht en ongeluk terug te dringen. Juist voor die groepen mensen die vaak strijd moeten leveren om gehoord, gezien en gewaardeerd te worden is het kabinet er in geslaagd om hier stappen in de goede richting te zetten. Deze stappen hadden we niet kunnen zetten zonder de onvermoeibare inzet van de maatschappelijke organisaties waar we mee samenwerken. Zij verzetten het werk dat zorgt voor echte verandering in de samenleving.

Het regenboogstembusakkoord is in zijn geheel overgenomen in het regeerakkoord van dit kabinet. Alle punten uit het regenboogstembusakkoord zijn uitgevoerd of worden nu verder uitgewerkt. We hebben de positie van LHBTI's in het onderwijs verbeterd door onder meer de kwalificatie-eisen burgerschap voor het mbo zo te wijzigen dat aandacht moet worden besteed aan de acceptatie van seksuele en genderdiversiteit. Ook hebben we ingezet op het terugdringen van onnodige sekseregistratie. In oktober 2018 kreeg de eerste Nederlander een x in het paspoort. Vanaf 2024/2025 zal er geen geslachtsaanduiding meer vermeld worden op identiteitskaarten. Ook heeft uw Kamer onlangs ingestemd met het initiatiefwetsvoorstel Bergkamp c.s. om LHBTI-rechten te verankeren in artikel 1 van de Grondwet en zijn de wetsvoorstellen deelgezag en draagmoederschap voor advies naar de Raad van State gestuurd.

Financiële onafhankelijkheid is één van de speerpunten van het emancipatiebeleid van dit kabinet. Het draagt niet alleen bij aan financiële weerbaarheid en zelfredzaamheid maar geeft vrouwen ook de vrijheid om eigen keuzes te maken in het leven. Het aantal vrouwen dat financieel onafhankelijk is, is toegenomen; van 50% in 2017 tot bijna 53% in 2019. Deze toename is belangrijk. Maar daarmee zijn we er nog niet. Het verschil met mannen (73%) wordt weliswaar kleiner, maar is nog te groot. Het is nodig dit gat verder te dichten zodat de een gelijkwaardige positie van vrouwen op de arbeidsmarkt en in de samenleving kan worden gerealiseerd.

Meer diversiteit in de top van het bedrijfsleven kan nu echt worden gerealiseerd door de invoering van een quotum voor minimaal een derde vrouwen en mannen in de raden van commissarissen voor Nederlandse beursgenoteerde vennootschappen. Daarnaast worden grote vennootschappen verplicht ambitieuze streefcijfers op te stellen en jaarlijks te rapporteren over de voortgang. Het wetsvoorstel dat moet gaan zorgen voor deze diversiteit ligt ter behandeling in uw Kamer. Het kabinet geeft met dit wetsvoorstel uitvoering aan het SER-advies 'Diversiteit in de Top. Tijd voor versnelling.'

Emancipatie is nooit af. Naast deze uitgelichte speerpunten van dit Kabinet is het ook goed om te zien dat er in de afgelopen jaren steeds meer aandacht is gekomen voor Paarse Vrijdag in het gehele onderwijs, veel steden actief beleid voeren om hun stad veiliger te maken voor vrouwen en dat de krachten in Nederland en Europa gebundeld worden om tegenwicht te bieden aan conservatieven krachten die de rechten van vrouwen en LHBTI opnieuw ter discussie durven te stellen. Emancipatie is nooit af.
In deze brief leest u over deze behaalde resultaten, actuele knelpunten en kansen voor de toekomst op het gebied van emancipatie.

de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,

Ingrid van Engelshoven

Arbeid

"Elke vrouw moet financieel onafhankelijk zijn en haar kwaliteiten op de arbeidsmarkt waar kunnen maken."

In de afgelopen kabinetsperiode is duidelijk vooruitgang geboekt, zowel in de arbeidsparticipatie als in het percentage vrouwen dat economisch zelfstandig is. Voor het kabinet is gelijkheid tussen mannen en vrouwen op het gebied van arbeid en inkomen een centrale doelstelling van het emancipatiebeleid. De inzet van het kabinet richt zich op een gelijke arbeidsdeelname van vrouwen op elk niveau. Maar we zijn er bepaald nog niet. Er zijn nog steeds grote verschillen tussen mannen en vrouwen ten aanzien van het gemiddelde aantal uren dat zij werken, de functies waarin zij terechtkomen en het loon dat zij ontvangen. Het kabinet heeft een aantal fundamentele stappen gezet om hier tot verbeteringen te komen.

Hieronder beschrijf ik de opbrengsten op het thema 'arbeid' vanuit de indeling: arbeidsparticipatie, gelijk loon, financiële onafhankelijkheid en topvrouwen.

Arbeidsparticipatie

"Meer vrouwen werken meer uren."

Zoals in de Emancipatienota is vermeld, heeft dit kabinet gekozen voor een interdepartementale aanpak om de arbeidsdeelname van vrouwen zowel in personen als in uren te vergroten, en om te komen tot een gelijkere verdeling van arbeid en zorg voor mannen en vrouwen. Het uitgangspunt van het kabinet is hierbij geweest dat mensen vrij zijn om hun eigen afweging te maken over hun aantal gewerkte uren, maar dat deeltijdwerk voor vrouwen steeds meer een automatisme lijkt te zijn geworden in plaats van een bewuste keuze. Dit heeft geresulteerd in onderstaande uitkomsten.

- Voor gelijke kansen van vrouwen op de arbeidsmarkt is de verdeling van arbeid en zorg cruciaal. Dit kabinet heeft daarom betaald geboorteverlof voor partners ingevoerd en heeft een wetsvoorstel ingediend voor betaald ouderschapsverlof. Ook is de kinderopvangtoeslag verhoogd waardoor het voor veel gezinnen goedkoper is geworden om gebruik te maken van kinderopvang.
- Daarnaast heeft het kabinet (meer uren) werken fiscaal aantrekkelijker gemaakt.
- De samenhang tussen de verschillende maatregelen en hoe deze op elkaar inspelen op de arbeidsmarktpositie van vrouwen is interdepartementaal onderzocht in het IBO Deeltijdwerk. Hierin werd geconcludeerd dat een verandering omtrent de Nederlandse deeltijdcultuur alleen bewerkstelligd kan worden als er sprake is van een brede aanpak op de verschillende beleidsterreinen.
- Het kabinet heeft er voor gekozen om in de Scenariostudie Vormgeving Kindvoorzieningen (SVK) vervolgens uit te laten werken hoe dergelijke integrale aanpakken eruit kunnen zien en welke effecten deze hebben.
- Ten slotte bleek uit onderzoek van McKinsey en de Emancipatiemonitor dat personeelstekorten in de zorg en het onderwijs voor een deel terug te dringen zijn als de daar werkzame vrouwen een aantal uren per week meer zouden werken. De afgelopen jaren steun ik daarom de stichting 'Het potentieel pakken', die in deze sectoren probeert de deeltijdfactor te verhogen.

Natuurlijk blijft er ook een aantal uitdagingen voor de toekomst:

- De afgelopen maanden bevindt de Nederlandse economie zich in een neergaande conjunctuur, grotendeels veroorzaakt door de gevolgen van de CoVID-19 pandemie. Op dit moment zijn er nog geen tekenen dat dit de genderongelijkheid op de Nederlandse arbeidsmarkt vergroot. Dit dient echter goed gemonitord te worden en de aanpak die bedacht wordt om Nederland uit het economische slop te trekken dient zowel vrouwen als mannen ten goede te komen. Hierbij is er specifieke aandacht nodig voor vrouwen aan de onderkant van de arbeidsmarkt en in kleine deeltijdbanen.
- Op basis van de evaluatie van het geboorte- en ouderschapsverlof zal worden bezien in hoeverre er belemmeringen zijn bij de opname, bijvoorbeeld ten aanzien van het betalingsniveau. Het is aan een volgend kabinet om hier aandacht voor te houden.
- De SVK heeft enkele scenario's gepresenteerd omtrent de kindvoorzieningen. Deze kunnen het volgende kabinet helpen om een volgende stap richting gendergelijkheid te zetten en de arbeidsmarktpositie van vrouwen beter te faciliteren.

Gelijk loon

"De loonkloof tussen mannen en vrouwen wordt kleiner."

Hoewel over langere tijd bezien het beloningsverschil tussen mannen en vrouwen afneemt verdienen vrouwen per uur gemiddeld nog steeds minder dan mannen, zowel in het bedrijfsleven als bij de overheid. Deels is dit te verklaren door verschillen tussen mannen en vrouwen op de arbeidsmarkt, zoals verschil in functieniveau, sector en werkervaring. Het resterende gecorrigeerde verschil geeft een voorzichtige indicatie van het bestaan van ongelijk loon voor gelijkwaardige arbeid, maar vormt hiervoor geen bewijs. Ook de laatste cijfers laten zien dat het loonverschil tussen mannen en vrouwen een hardnekkig probleem blijft dat slechts langzaam verbetert.

De afgelopen jaren is vanuit OCW en SZW als volgt ingezet op het verkleinen van het loonverschil:

- Eind 2019 is de door OCW gesubsidieerde campagne van WOMEN Inc. om vrouwen en werkgevers bewust te maken van de loonkloof afgerond. Hieronder vielen ook de campagne #15procent minder en de Gelijk Loon Check waarmee werkgevers op een eenvoudige manier kunnen meten of er een loonkloof is binnen hun organisatie.
- De staatssecretaris van SZW heeft, mede namens BZK en OCW, een tweede voortgangsrapportage van het Actieplan arbeidsmarktdiscriminatie 2018-2021 naar de Tweede Kamer gestuurd. In aanvulling op het actieplan staan hierin o.a. de volgende maatregelen beschreven:
    - De Stichting van de Arbeid heeft de digitale handreiking Gelijke beloning voor mannen en vrouwen gepubliceerd. Met deze handreiking biedt de Stichting handvatten en achtergrondinformatie aan (middel) grote bedrijven, kleine bedrijven, medezeggenschapsraden en individuele werknemers in het bedrijfsleven. Ook de NVP-Sollicitatiecode draagt bij aan het dichten van de loonkloof en is gericht op het voorkomen van (vaak onbedoelde) arbeidsmarktdiscriminatie en het verkleinen van beloningsverschillen.

De monitor loonverschillen mannen en vrouwen 2018 is in november 2020 door het Centraal Bureau voor de Statistiek gepubliceerd. Het ongecorrigeerd loonverschil tussen mannen en vrouwen is zowel in het bedrijfsleven als bij de overheid in 2018 gelijk gebleven ten opzichte van 2016: 19 procent in het bedrijfsleven en respectievelijk 8 procent bij de overheid. Het verkleinen van de loonkloof gaat niet snel genoeg. Ook in de toekomst zal verder moeten worden ingezet op het terugdringen van beloningsverschillen tussen mannen en vrouwen.

- Het in beeld brengen van de loonverschillen, oftewel loontransparantie, kan bijdragen aan bewustwording bij bedrijven, organisaties en werknemers, en op maatschappelijk en organisatieniveau hierover het gesprek op gang brengen. Het ministerie van SZW verkent aanvullende mogelijke maatregelen ter bevordering hiervan.
- Op 5 oktober jl. is het (aangepast) initiatiefvoorstel Wet gelijke beloning van vrouwen en mannen verstuurd naar de Tweede Kamer. Dit wetsvoorstel gaat onder andere over loontransparantie. Op het moment dat het wetsvoorstel plenair wordt behandeld in de Tweede Kamer neemt het kabinet hierover een standpunt in.
- De infrastructuur, die op wordt gezet in het verlengde van het SER-advies 'Diversiteit in de top. Tijd voor versnelling', kan bijvoorbeeld in de toekomst mede inzicht gaan bieden in de mate van gelijke beloning van mannen en vrouwen.
- De Europese Commissie heeft aangekondigd een richtlijnvoorstel te presenteren op het gebied van loontransparantie. In maart 2020 heeft de Europese Commissie een consultatie gestart voor lidstaten over loontransparantie. Het is nog niet bekend hoe dit voorstel er inhoudelijk uit zal zien en wanneer de Europese Commissie dit voorstel zal publiceren.

Financiële onafhankelijkheid

"Meer vrouwen zijn financieel onafhankelijk."

Het vergroten van de economische zelfstandigheid en financiële onafhankelijkheid[1] van vrouwen is een belangrijk speerpunt in mijn emancipatiebeleid. Economische zelfstandigheid en financiële onafhankelijkheid dragen niet alleen bij aan financiële weerbaarheid en zelfredzaamheid maar geven vrouwen ook de vrijheid om eigen keuzes te maken in het leven. De Emancipatiemonitor laat zien dat de positieve trend die al eerder was ingezet, tijdens de afgelopen kabinetsperiode sterk door heeft gezet: de economische zelfstandigheid van vrouwen is verder toegenomen, van net geen 61% in 2017 naar bijna 64% in 2019. Ook de financiële onafhankelijkheid van vrouwen is toegenomen; van 50% in 2017 tot bijna 53% in 2019. Het emancipatiebeleid heeft hieraan bijgedragen met de volgende maatregelen:

- Samen met SZW heb ik er voor gezorgd dat er met het NWA-programma economische veerkracht wordt ingezet op het krijgen van inzicht in de mogelijkheden voor het positief beïnvloeden van economische veerkracht van vrouwen. Daarnaast wordt er binnen het ZonMw kennisprogramma Vakkundig aan het Werk onderzoek gedaan naar effectieve werkwijzen en interventies om de economische zelfstandigheid van vrouwen te bevorderen. Binnen beide programma's is ook aandacht voor laagopgeleide vrouwen en vrouwen met een migratie-achtergrond.
- Educatie voor Vrouwen met Ambitie (EVA) legt de verbinding tussen empowerment en (taal-, reken- en digitale) basisvaardigheden en de doorstoom naar werk. Gemeenten kunnen EVA opnemen in hun plan van aanpak.
- Ook de maatregelen gericht op uitbreiding van uren door deeltijders dragen bij aan meer financiële onafhankelijkheid.

Voor het vergroten van de economische zelfstandigheid en financiële onafhankelijkheid van vrouwen is het cruciaal dat vrouwen betaald en kwalitatief goed werk (met duurzame contracten) hebben. De verwachting is dat de effecten van de coronacrisis hier een remmende invloed op hebben. Crisis of niet, het is onverminderd belangrijk om in de toekomst in te blijven zetten op economische zelfstandigheid.

- Het ontwikkelen en verspreiden van effectieve interventies voor arbeidstoeleiding alleen is daarvoor niet genoeg. Er is een meer integrale aanpak nodig.
- Het is van belang aandacht te hebben voor een intersectionele[2] benadering, waarbij rekening wordt gehouden met verschillen tussen vrouwen: bijvoorbeeld naar migratieachtergrond, opleidingsniveau, leeftijd, of het hebben van een arbeidsbeperking.
- De overheid dient daarbij aandacht te hebben voor dilemma's die breed spelen rond de keuze om al dan niet (meer uren) te gaan werken. Bijvoorbeeld met betrekking tot kinderopvang en marginale druk.

[1] Voor economische zelfstandigheid ligt de grens op 70 procent van het minimumloon, voor financiële onafhankelijkheid op 100 procent.

[2] Een benadering waarbij rekening wordt gehouden met de specifieke achtergrondkenmerken van verschillende groepen vrouwen en de wijze waarop deze op elkaar inwerken.

Topvrouwen

"Meer vrouwen werken in topposities."

Het streven naar diversiteit aan de top is al jaren een doelstelling van het kabinetsbeleid. De afgelopen jaren heeft het kabinet geconstateerd dat de resultaten voor meer diversiteit in de top onomstotelijk en structureel achterblijven bij het gestelde doel. Om daar verandering in te brengen heeft het kabinet deze kabinetsperiode besloten tot stevige maatregelen aan de hand van het door werkgevers en werknemers unaniem gedragen SER-advies 'Diversiteit in de top. Tijd voor versnelling' integraal over te nemen. Dit advies beschrijft verschillende maatregelen die effectief zijn om de doorstroom van vrouwen naar de top te stimuleren. Aan de uitvoering van dit advies is de afgelopen periode uitvoering gegeven:

- Het wetsvoorstel evenwichtige man/vrouw verhouding in de top van bedrijfsleven;
- Een ondersteunende infrastructuur voor vennootschappen om transparantie te waarborgen;
- Het advies van Adviesgroep-Vinkenburg voor vergelijkbare regelingen voor de (semi)publieke sector;

Uitdagingen voor de toekomst

- Afgelopen periode is er gewerkt om te komen tot een meer gelijke verdeling tussen mannen en vrouwen in de top van de zowel de publieke als de private sector.
- Naar aanleiding van het SER-advies 'Diversiteit in de top, tijd voor versnelling', is een wetsvoorstel opgesteld dat nu in behandeling is bij de Tweede Kamer. Op basis van het SER-advies wordt verwacht dat deze wet, met ingroeiquotum en door bedrijven zelf opgestelde streefcijfers, zal leiden tot een evenwichtige man/vrouw verhouding in de (sub)top van het bedrijfsleven. Uit de evaluatie – vijf jaar na de looptijd van de wet – zal blijken of de genomen maatregelen daadwerkelijk het gewenste effect hebben gerealiseerd.
- Het advies van Adviesgroep-Vinkenburg over genderdiversiteit in de top van de (semi)publieke sector concludeert dat er grote verschillen bestaan in termen van m/v-vertegenwoordiging in de top tussen sectoren, instellingen en organen in de (semi)publieke sector en adviseert een werkzame mix van beleid en sturingsmechanismen. Een inhoudelijke reactie op het advies en de bijbehorende uitvoering liggen bij een volgend kabinet.
- Naast het belang van kansengelijkheid voor vrouwen in topfuncties, zal er voor meer diversiteit in de top ook aandacht moeten zijn voor de rol van de kweekvijver. Mede door de ondersteunende infrastructuur van de SER moet er fundamentele vooruitgang kunnen worden geboekt met het transparant maken van een verscheidenheid aan onderwerpen die kunnen bijdragen aan het bevorderen van gelijke kansen en het verbeteren van positie van vrouwen op de arbeidsmarkt. Zo kan de infrastructuur bijvoorbeeld in de toekomst mede inzicht gaan bieden in de mate van gelijke beloning van mannen en vrouwen.

Sociale veiligheid

"Alle mensen voelen zich (sociaal) veilig."

Het kabinet streeft ernaar dat alle mensen zich veilig voelen en de ruimte krijgen om te worden wie ze willen zijn. Er is de afgelopen jaren veel gedaan op dit thema en er is zeker ook vooruitgang geboekt, maar voor sommige groepen is het nog steeds niet vanzelfsprekend om zichtbaar jezelf te kunnen zijn.

De ontwikkelingen in de Nederlands samenleving laten een tegenstrijdigheid zien. Enerzijds blijkt er een hele lichte stijging van de acceptatie van seksuele- en gender-diversiteit te zijn. Anderzijds laten met name de felle discussies rondom mannelijkheid en vrouwelijkheid in sommige groepen van de samenleving zeer traditionele opvattingen zien. Deze opvattingen kunnen een belemmering vormen voor de emancipatie van vrouwen en lhbti-personen. Zo is bekend dat stereotiepe opvattingen over mannelijkheid en vrouwelijkheid één van de oorzaken is van het ontstaan en voortduren van gendergerelateerd geweld. Ook de coronacrisis heeft mogelijk een negatief effect op de sociale veiligheid. Zo bestaan er zorgen dat huiselijk geweld, waar voornamelijk vrouwen en kinderen slachtoffer van worden, zal toenemen tijdens deze crisis. Hoewel de cijfers van Veilig Thuis en de politie geen trendbreuk laten zien.

Hieronder beschrijf ik wat ik de afgelopen jaren samen met mijn collega-bewindslieden en het maatschappelijk middenveld heb gedaan om de 'sociale veiligheid' van lhbti-personen en vrouwen te bevorderen. Ik rapporteer hierover vanuit de indeling: kwetsbare groepen, lokale aanpak en gendergerelateerd geweld. De terugblik op onderwijs vindt u onder het kopje 'onderwijs'.

Kwetsbare groepen

"LHBTI-personen voelen zich thuis in eigen (religieuze en culturele) kring."

De kracht van de verschillende hier genoemde groepen en gemeenschappen is groot, maar zij hebben te maken met een opeenstapeling van kenmerken die hun positie kwetsbaar maakt. Het is vaak vooral het achterblijven van de sociale acceptatie bij anderen dat bij deze groepen impact heeft op het gevoel van eigenwaarde, kansen op werk en het gevoel van veiligheid. Afgelopen periode heb ik mij ervoor ingezet dat alle LHBTI-personen zich thuis voelen. Daarop zijn de volgende resultaten te melden:

Transgenderpersonen

- De staat heeft excuses en erkenning aangeboden aan de transgender en intersekse gemeenschap voor het leed dat betrokkenen als gevolg van de voorwaarden van de oude transgenderwet hebben ondervonden[3]. Voor de zomer 2021 zal de regeling voor onverplichte financiële tegemoetkoming worden gepubliceerd. Ook wordt met belangenorganisaties en betrokkenen verder vorm gegeven aan excuses en erkenning.
- De aanscherping van de Algemene wet gelijke behandeling zorgt er voor dat de rechtspositie van transgender personen en intersekse personen nu ook expliciet verankerd is in de wet.
- Het kabinet heeft een voorstel in voorbereiding dat ertoe strekt de procedure rondom het wijzigen van geslachtsregistratie te vereenvoudigen: onder andere de deskundigenverklaring komt te vervallen.
- Ook is in opdracht van het kabinet onderzocht hoe het transitieverlof voor transgender personen gerealiseerd kan worden, omdat bestaande verlofregelingen onvoldoende handvaten bieden hiervoor.

Intersekse personen[4]

- ZonMw heeft in opdracht van de minister van Medische Zorg & Sport een verkenning gedaan naar een kwaliteitsstandaard DSD/Intersekse om te komen tot een kwaliteitsstandaard voor de zorg aan personen met een variatie in de geslachtelijke ontwikkeling.
- Naar aanleiding van de motie Bergkamp/Van den Hul heeft het kabinet ZonMw verzocht onderzoek te faciliteren naar in welke mate (onnodige) medische ingrepen bij jonge intersekse kinderen plaatsvinden.

Bi+

- Het kabinet ondersteunt Stichting Bi+ Nederland die zich inzet voor een bi-inclusievere samenleving. Dit heeft onder andere geresulteerd in een onderzoek naar ervaringen en problemen van bi+ personen en een kennissynthese over gevoelens en ervaringen van bi+ personen in Nederland.

Vanwege kleine aantallen blijft het moeilijk transgenders, intersekse en bi personen goed in beeld te krijgen bij onderzoek. Afgelopen kabinetsperiode is er ingezet om meer inzicht te krijgen op de situatie van deze groepen. De eerste inzichten hieruit zijn zorgelijk en laten zien dat er ook voor de komende periode nog uitdagingen liggen:

- De situatie van transgenderpersonen blijft kwetsbaar. Transgender personen hebben vaker dan gemiddeld te maken met uitsluiting, mishandeling en geweld. Ook is hun arbeidsmarktpositie gemiddeld slechter.
- Uit het rapport nulmeting intersekse blijkt dat de zeer beperkte kennis in de maatschappij over het thema intersekse een belemmering vormt voor de sociale acceptatie van intersekse personen. Er zal in de toekomst dus meer ingezet moeten worden op bewustwording.
- De problematiek van Bi+ personen is vaak onzichtbaar. Uit onderzoek blijkt echter bi+ personen kampen met een slechtere gezondheid, veiligheid en arbeidspositie dan heteroseksuele, lesbische en homoseksuele personen. Er is meer onderzoek nodig om zicht te krijgen op mogelijke oplossingsrichtingen voor deze problematiek.

---

[3] De Transgenderwet stelde verschillende voorwaarden aan de wijziging van de geboorteakte. Het ging onder meer om de aanpassing van het lichaam aan het gewenste te registreren geslacht, voor zover dit uit medisch en psychologisch oogpunt mogelijk en verantwoord was. Daarnaast vereiste de wet een onomkeerbare sterilisatie.

[4] Personen met geslachtskenmerken die buiten de gebruikelijke definities van 'vrouwelijk' of 'mannelijk' vallen.

Levensbeschouwelijke kringen

- Iedereen moet de mogelijkheid hebben om zichzelf te zijn. In levensbeschouwelijke kringen is dit niet altijd evident. Ik heb daarom de activiteiten van de christelijke alliantie LCC+ ondersteund.
- Daarnaast heeft het kabinet een aantal Regenbooggemeente (Dordrecht en Zwolle) ondersteund bij een regionale aanpak om LHBTI in levensbeschouwelijke kringen bespreekbaar te maken.
- Ook heeft het kabinet onderzoek laten uitvoeren naar de aard en omvang van homogenezingspraktijken in Nederland. Dit onderzoek wordt later dit jaar aan de Kamer gezonden.
- Ondanks bovenstaande stappen om ter bevordering van LHBTI-acceptatie in levensbeschouwelijke kring, is het bespreekbaar maken van LHBTI in levensbeschouwelijke kring ook voor de komende jaren een aandachtspunt.

Lokale aanpak

"Iedereen moet zich veilig voelen, dus ook LHBTI-personen en vrouwen."

Iedereen moet zich veilig voelen, dus ook lhbti-personen en vrouwen. Daarbij is de samenwerking met gemeenten van essentieel belang. Juist zij hebben goed zicht op wat zich in woonwijken, bij sportclubs, op straat en in het uitgaansleven afspeelt en wat er moet gebeuren om te zorgen dat vrouwen en lhbti-personen een veilige en inclusieve leefomgeving hebben. Zowel voor lhbti-personen als voor vrouwen heb ik daarom geïnvesteerd in de samenwerking met gemeenten.

Regenboogsteden

- De samenwerking met de Regenboogsteden bestaat inmiddels ruim tien jaar. 54 steden zetten zich op lokaal niveau actief in voor lhbti-emancipatie. Uit een externe evaluatie en reacties van lokale zelforganisaties en instellingen blijkt de samenwerking zeer succesvol en effectief. De combinatie van samenhangende aanpak, ondersteuning door Movisie, de financiële bijdrage van OCW en de samenwerking met lokale organisaties, zorgt voor meer politieke aandacht en meer inzet op acceptatie van LHBTI-personen. Dit moet behouden blijven en zou mogelijk uitgebreid kunnen worden naar gemeenten met inzet op levensbeschouwelijke kringen.
- In navolging van de regenboogsteden zijn de provincies in de afgelopen jaren ook allemaal regenboogprovincie geworden. Daarmee zetten zij zich ook in voor meer sociale acceptatie en-veiligheid voor LHBTI-personen.

Veilige Steden

- Nieuw deze kabinetsperiode was het project Veilige Steden met de inzet op het voorkomen van geweld tegen vrouwen in de openbare ruimte. Het project Veilige steden zet in op samenwerking tussen Rijk en gemeenten om de veiligheid van vrouwen in de openbare ruimte en het uitgaansleven te bevorderen. Aan het project doen 12 gemeenten mee, zowel binnen als buiten de Randstad. Sinds 2020 worden de gemeenten inhoudelijk geadviseerd en begeleid door Regioplan.
- Het terugdringen van geweld tegen vrouwen blijft ook in de toekomst een uitdaging. Het programma Veilige Steden biedt de mogelijkheid voor uitbreiding van de samenwerking met meer gemeenten en voor extra inzet op communicatie en bewustwording over gendergerelateerd geweld.

LHBTI & Sport

- Het kabinet heeft de Alliantie Gelijkspelen ondersteund, een alliantie die zich inzet om een veilige sfeer te creëren voor alle topsporters, amateurs en fans en tegen homofobie en transfobie in de sport. Zij werken samen met gemeentes en verschillende sportbonden om hun beleid lhbti vriendelijk te maken en zij geven workshops aan sportclubs.
- OCW financiert samen met de gemeente Nijmegen en provincie Gelderland de Euro Games die in 2022 in Nijmegen plaats vinden. Dit sportevenement is toegankelijk voor iedere sporter die mee wil doen met een focus op de LHBTI-sporter. Het thema van het event is "Love to Move".

Gendergerelateerd geweld

"Niemand is slachtoffer van gendergerelateerd geweld."

Bij de aanpak van de verschillende vormen van gendergerelateerd geweld heb ik nauw samengewerkt met mijn collega's van VWS, JenV en andere departementen. Dit hebben we gedaan samen met diverse organisaties die gendergerelateerd geweld binnen verschillende groepen en op verschillende terreinen aanpakken. De inzet op gendergerelateerd geweld is de afgelopen kabinetsperiode verstevigd[5]. Hierover kan ik het volgende melden:

- Plegers van gendergerelateerd geweld zijn overwegend mannen. Bij de aanpak van gendergerelateerd geweld is het daarom essentieel om mannen te betrekken, zij zijn namelijk een deel van de oplossing. Een organisatie die zich, met mijn ondersteuning, hiervoor heeft ingezet de afgelopen periode is Emancipator.
- Daarnaast heb ik de alliantie Act4Respect ondersteund. Deze alliantie zet zich samen met jongeren en professionals in voor gelijkwaardige relaties tussen jonge vrouwen en mannen, waarin geen ruimte is voor fysiek, seksueel of cybergeweld. De alliantie heeft onder andere een sociale norm campagne ontwikkeld.
- Verder heb ik de alliantie 'Verandering van binnenuit' ondersteund. De afgelopen periode heeft de alliantie meer dan 700 bijeenkomsten georganiseerd, voor en door mensen uit vluchtelingen- en migrantengemeenschappen, gericht op het bevorderen van de veiligheid, gelijkheid en acceptatie van vrouwen en LHBTI-personen binnen de eigen gemeenschap. Hierin spelen getrainde gespreksleiders uit de gemeenschappen zelf een belangrijke rol. Op basis van de bijeenkomsten is een handreiking ontwikkeld over wat werkt bij het bevorderen van zelfbeschikking.
- Maar ook eigen initiatieven die ik ben gestart spelen een belangrijke rol bij het tegengaan van gendergerelateerd geweld. Zie hiervoor ook veilige steden, over de veiligheid van vrouwen en meisjes in de publieke ruimte.
- Ook heb ik uitvoering gegeven aan de motie Van den Hul over het verband tussen financiële afhankelijkheid en huiselijk geweld. Ik kan melden dat deel 1 van dit onderzoek door Atria afgerond. Deel 2, dat bestaat uit interviews met vrouwen die geweld hebben meegemaakt, wordt later dit jaar verwacht.
- In 2019 heeft het GREVIO-comité een rapport met aanbevelingen over het Nederlandse beleid ten aanzien van geweld tegen vrouwen uitgebracht. Een aantal aanbevelingen gaat over het verbeteren van aandacht voor gender in dit beleid. Om dit verder handen en voeten te geven heeft Regioplan op verzoek van de betrokken departementen advies uitgebracht, met daarin stappen die gezet kunnen worden om tegemoet te komen aan de aanbevelingen.
- Om de strafrechtelijke aanpak van discriminatie van lhbti-personen te versterken heeft mijn collega van JenV samen met mij en de G4 het Actieplan Veiligheid LHBTI opgesteld. De maatregelen uit dit actieplan worden op dit moment uitgevoerd.

[5] Zie brief 'Interdepartementale aanpak seksueel geweld' welke zo spoedig mogelijk door Staatssecretaris Blokhuis aan de Kamer zal worden gezonden

Genderdiversiteit en gelijke behandeling

"Alle mensen zijn vrij om hun identiteit vorm te geven."

Het kabinet streeft ernaar dat alle mensen vrij zijn om hun identiteit vorm te geven. Daarbij hoort een samenleving waarin persoonlijke kwaliteiten en drijfveren onze keuzes in het leven bepalen. Stereotiepe beelden moet daarin geen rol meer spelen. Wat dat betreft heeft het kabinet afgelopen periode door de instelling van de coalitie beeldvorming in de media stappen gezet, maar is de weg ook nog lang. Kijk bijvoorbeeld naar hoe weinig vrouwelijke deskundigen er op TV te zien zijn maar ook naar onze verdeelde arbeidsmarkt. Meisjes kiezen zelden voor de techniek en jongens kiezen minder vaak voor de zorg of het onderwijs. Dat kan en moet beter.

Ik rapporteer hierbij over de opbrengsten op de thema's gelijke behandeling en media tijdens deze kabinetsperiode.

Gelijke behandeling

"Iedereen is gelijkwaardig."

Ieder mens dient gelijkwaardig behandeld te worden. Daarom heb ik afgelopen kabinetsperiode ingezet op het bevorderen van juridische en feitelijke gelijkheid van mannen, vrouwen en LHBTI-personen. Dit heb ik gedaan door bewustwording te vergroten bij zaken die nu al belangrijk voor ons zijn, zoals bijvoorbeeld onnodige sekseregistratie, maar ook zaken die waarschijnlijk in de toekomst steeds belangrijker zullen worden, zoals de relatie tussen kunstmatige intelligentie en gender. Hierover is het volgende te melden:

Gelijke behandeling

- Met mijn collega van J&V heb ik in juli 2019 een kabinetsreactie op het rapport van de Staatscommissie herijking ouderschap aan uw Kamer gestuurd. Sindsdien is gewerkt aan een wetsvoorstel over deelgezag en een wetsvoorstel over draagmoederschap. Beiden zijn voor advies naar de Raad van State gestuurd.
- Daarnaast is met ingang van 1 november 2019 de Wet verduidelijking rechtspositie transgender personen en intersekse personen in werking getreden.
- Verder is met ingang van 1 januari 2020 de Wet herwaardering strafbaarstelling actuele delictsvormen[6] in werking getreden.

Kunstmatige Intelligentie

- Steeds meer bedrijven en organisaties maken gebruik van, of oriënteren zich op, kunstmatige intelligentie, oftewel AI-toepassingen. Om ongelijkheid door AI-toepassingen in werving en selectieprocessen tegen te gaan, heb ik samen met BZK en inspectie SZW een anti-discriminatie hackathon georganiseerd. Momenteel wordt samen met BZK bezien hoe de oplossingen die uit deze hackathon zijn gerold, doorontwikkeld kunnen worden.
- Ook in EU-verband worden actief kennis en ervaringen uitgewisseld op het gebied van AI en gender. Tijdens de Mutual Learning Programme in Gender Equality is de hackathon als goed voorbeeld gedeeld.
- AI biedt kansen om ongelijkheid te verminderen, mits er bij de ontwikkeling en toepassing oog is voor bestaande stereotypen en vooroordelen. Daarom ondersteunt het kabinet een verkennend onderzoek door WOMEN Inc. naar risico's en kansen van kunstmatige intelligentie voor gelijke behandeling van vrouwen op de arbeidsmarkt. Ook in de toekomst is het noodzakelijk om de risico's van AI voor gendergelijkheid in de gaten te houden.

Onnodige sekseregistratie

- In de Kamerbrief onnodige sekseregistratie en de voortgangsbrief heb ik samen met mijn collega's van J&V en BZK informatie gegeven over het afwegingskader en de toolbox onnodige sekseregistratie. Met het afwegingskader en de toolbox kunnen organisaties in de praktijk aan de slag met het beperken van onnodige sekseregistratie.
- Daarnaast zijn wij in de voortgangsbrief ingegaan op de uitkomsten van het onderzoek van BZK over de vermelding van het geslacht op paspoorten en identiteitskaarten en de gevolgen van gender-neutrale registratie. Het kabinet is nu voornemens het geslacht op identiteitskaarten met ingang van 2024/2025 te laten vervallen.

[6] Deze wet betreft onder meer de verhoging van de strafmaxima voor het delict aanzetten tot geweld, haat en discriminatie.

Media

"Laat de diversiteit zien!"

De diversiteit die we zien in de samenleving, horen we ook terug te zien in de media. Om dat te realiseren heb ik de afgelopen kabinetsperiode de volgende stappen gezet:

- In november 2019 is het rapport naar representatie m/v in non-fictieprogramma's naar de Tweede Kamer gestuurd. Dit onderzoek zal worden herhaald in 2021. Het doel van dit onderzoek is om de representatie van mannen en vrouwen over een langere periode in kaart brengen. Hiermee worden cijfers gegenereerd die een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan het maatschappelijke debat over de representatie van mannen en vrouwen op tv.
- De coalitie beeldvorming in de media heeft zich in de periode 2017 – 2019, met mijn ondersteuning, ingezet op het agenderen van stereotypering en het bevorderen van bewustzijn over vooroordelen. Het is goed om te zien dat de coalitie in 2019 heeft besloten een doorstart te maken, en zich daarmee blijft inzetten voor bewustzijn over stereotypering onder mediamakers.
- Onevenwichtige representatie en stereotype beeldvorming houden specifieke ideeën over rollen die we toedichten aan mannen en vrouwen in stand. Evenwichtige representatie helpt dit te doorbreken. Uit het rapport naar representatie m/v in non-fictieprogramma's uit 2019 blijkt dat hier ook in de toekomst nog stappen op te zetten zijn.

Onderwijs

"Alle leerlingen zijn vrij om te zijn wie ze zijn. En te worden wie ze willen worden."

Alle leerlingen moeten zich veilig voelen op school, dus ook LHBTI-leerlingen[7]. Ook is het belangrijk dat iedere leerling de ruimte heeft om het eigen talent te ontwikkelen en om een studierichting te kiezen die past bij de eigen capaciteiten en interesses. Om deze twee doelstellingen te bereiken heb ik mij ingezet voor het bevorderen van veiligheid en acceptatie en het tegengaan van stereotiepe opvattingen. Er is in de afgelopen jaren veel geregeld om deze doelen dichterbij te brengen:

- In 2018 zijn de wettelijke bekwaamheidseisen voor de pabo en de tweedegraadslerarenopleidingen herijkt, daarin zijn seksuele diversiteit en genderdiversiteit expliciet geborgd.
- De kwalificatie-eisen burgerschap voor het mbo zijn in 2019 verduidelijkt. Hiermee is benadrukt dat op elke mbo-school aandacht moet worden besteed aan de (h)erkenning van de basiswaarden van onze samenleving zoals de acceptatie van etnische, religieuze, seksuele en genderdiversiteit. Daarnaast heb ik in 2020 additionele middelen beschikbaar gesteld om scholen hierbij ondersteuning te bieden.
- Met het lesmateriaal 'De fijne kneepjes van het vak' kunnen leerkrachten (in opleiding) pedagogisch vakmanschap ontwikkelen bij het werken aan seksuele integriteit. Het materiaal dat Stichting School en Veiligheid op mijn verzoek ontwikkelde is in eerste instantie bedoeld voor lerarenopleidingen voortgezet onderwijs, maar is geschikt voor alle sectoren. Ook de universitaire lerarenopleidingen en hogescholen hebben aangegeven de handreiking te kunnen gebruiken.
- Het wetsvoorstel voor een aangescherpte burgerschapsopdracht is door de Tweede Kamer aangenomen en zal dit voorjaar ook in de Eerste Kamer behandeld worden. Met deze herijking en herziening van de burgerschapsopdracht krijgen scholen onder andere de wettelijke opdracht te zorgen voor een schoolcultuur die in overeenstemming is met de basiswaarden van onze democratische rechtsstaat: vrijheid, gelijkwaardigheid en solidariteit. Voor alle jongeren, maar juist ook voor de LHBTI-jongeren, zal dit wetsvoorstel bijdragen aan een gelijkwaardigere en veiligere schoolcultuur.

Dat wat formeel is geregeld willen we terugzien in het klaslokaal. Daar zijn in de afgelopen jaren al eerste stappen op gezet:

- De GSA Onderwijsstandaard is door het COC gelanceerd: een online hulpmiddel dat leerlingen en docenten in het voortgezet onderwijs kunnen gebruiken om van hun school een fijnere en veiligere plek te maken voor iedereen, ongeacht sekse, gender of seksualiteit.
- De GSA's zijn een bewezen effectieve interventie gebleken die zorgt voor een sociaal veiliger klimaat op school. Ongeveer 85% van de VO-scholen en steeds meer mbo-scholen hebben een GSA. Paarse Vrijdag zijn in 2019 ongeveer 1000 scholen in het voorgezet en middelbaar onderwijs bereikt. In 2020 waren dat ongeveer 1900 onderwijsinstellingen in het primair, voorgezet, middelbaar en hoger onderwijs.
- Ik heb bijgedragen aan de conferentie 'Genderwijs' van Stichting School en Veiligheid. Het doel van deze conferentie was om onderwijsprofessionals aan het denken zetten over de effecten van onbewuste voordelen op kinderen en hen tevens concrete handvatten aan te bieden om hier mee aan de slag te gaan. Tijdens deze conferentie zijn aanbevelingen opgehaald uit het onderwijsveld om vervolgstappen te zetten op dit thema. In de brief die als reactie op het onderzoek van de onderwijsraad over sekseverschillen in het onderwijs door het nieuwe kabinet naar de Tweede Kamer wordt gestuurd zal dieper worden ingegaan op het vervolg van de Genderwijs conferentie.
- De voorstelling 'begrenzen en uitnodigen' van het COC, Stichting School en Veiligheid en Theater AanZ is in totaal 108 keer uitgevoerd, op 18 verschillende ROC's bereikt. Deze interactieve theatervoorstelling maakt seksuele diversiteit bespreekbaar onder de mbo-studenten. Aan de voorstelling is ook een docententraining gekoppeld. Het project loopt komend schooljaar nog door.

---

[7] Lesbische, homoseksuele, biseksuele, transgender en intersekse leerlingen

- Vanwege het succes van 'begrenzen en uitnodigen' is er een vergelijkbaar project genaamd 'Stil Verdriet' van Theater AanZ, Stichting School en Veiligheid en Homo in de Klas gestart in het christelijk voortgezet onderwijs, om ook daar de acceptatie van LHBTI-leerlingen bespreekbaar te maken. Ook hier bestaat het project uit een voorstelling over homoseksualiteit waaraan een training voor leraren gekoppeld is.
- VHTO organiseert ieder jaar Girlsday waar meiden tussen de 10-15 jaar kennismaken met de bèta-, techniek- en IT-sector. Jaarlijks doen duizenden meiden en bijna 400 bedrijven mee. Ook binnen het Techniekpact dat zich richt op de toestroom van jongeren naar de techniekssector, is steeds meer oog voor meiden en vrouwen in de techniek.
- Naar aanleiding van de conferentie Genderwijs van Stichting School en Veiligheid bekijkt OCW nu in het funderend onderwijs (ook in het kader van het bijgestelde curriculum) de mogelijkheden om ook op andere plekken het gesprek over stereotypering in het onderwijs te voeren. Een belangrijk aandachtspunt daarbij is de rol van loopbaanoriëntatie en -begeleiding in het onderwijs, met ondersteuning van het Expertisepunt LOB.

Europees en internationaal beleid

Ook voorbij de Nederlandse grenzen blijft aandacht voor LHBTI- en gendergelijkheid belangrijk. De rechten en positie van vrouwen en LHBTI-personen staan binnen en buiten Europa onder groeiende druk. Gelijke rechten van vrouwen, meisjes en LHBTI-personen worden door verschillende – Europese – landen openlijk aangevallen en dat is zeer zorgelijk. Deze landen proberen hard bevochten verworvenheden af te zwakken of in het geheel te negeren binnen hun landsgrenzen maar óók in internationaal verband. Het kabinet heeft zich de afgelopen periode internationaal ingezet voor rechten van vrouwen en meisjes en gelijke rechten van LHBTI-personen. Binnen de EU heeft die inzet er onder andere toe geleid dat het kabinet sinds eind 2020 een rode lijn hanteert waarbij verwatering of verwijdering van reeds lang geaccepteerde gender en LHBTI-terminologie uit Europese teksten niet meer getolereerd zal worden. De bredere inzet van Nederland op gender- en LHBTI gelijkheid heeft in de afgelopen jaren onder andere bijgedragen aan de realisatie van een Europese genderstrategie en de allereerste Europese LHBTIQ-strategie. Dit zijn belangrijke stappen om de rechten van vrouwen en LHBTI[8] personen en binnen én buiten de Europese Unie te beschermen.

Andere belangrijke stappen en resultaten van onze inzet zijn:

- Samen met gelijkgestemde Europese collega's heb ik de noodzakelijke steun geboden aan de Europese lhbti-netwerkorganisaties[9]. Ook is op initiatief van Nederland ervoor gezorgd dat er uitwisseling plaats kan vinden van goede wetgevings- en praktijkvoorbeelden. Activiteiten van deze Europese netwerken richten zich vooral op lotgenotencontact, deskundigheidsbevordering en voorlichting.
- Het door de Nederlandse overheid opgerichte Europese LHBTI Focal Points Netwerk is per 2020 ingebed bij de SOGI-Unit[10] van de Raad van Europa. Dat is een prachtig resultaat waar ik heel blij mee ben.
- Het progressieve geluid in de political declaration en conclusions van de Commission on the Status of Women van de VN (CSW) is ondanks stevig verzet toch behouden. De conservatieve lidstaten vormen een steeds sterkere dreiging op verworvenheden en stemmen steeds nauwer met elkaar hun offensieven af. De inzet van Nederland (als onderdeel van de EU blok) in de CSW was de afgelopen jaren daarom gericht op behoud van eerder overeengekomen teksten omdat deze teksten vrij progressief waren.

Uitdagingen voor de toekomst:

- Het is aan Nederland om samen met gelijkgestemde lidstaten de drijvende kracht te blijven achter de verdediging van de EU-kernwaarden gendergelijkheid en LHBTI-acceptatie. Nederland zal er samen met deze lidstaten op moeten inzetten dat de Europese Commissie de ambities die zij verwoordt in de strategieën ook vertaalt een concrete daden.

---

[8] Het kabinet hanteert op dit moment in haar beleid de afkorting LHBTI. Het kabinetsbeleid is gericht op het bevorderen van gelijke rechten van personen die een andere behandeling ondervinden op basis van hun (1) seksuele oriëntatie, (2) genderidentiteit of (3) seksuele kenmerken. De Q staat voor Queer en is een woord dat andere seksuele en genderidentiteiten beschrijft dan hetero en cisgender. Het kabinetsbeleid dat zich richt op gelijke rechten voor LHBTI-personen is derhalve ook op Queer personen gericht.

[9] ILGA-Europe, IGLYO, TGEU en Wo=men.

[10] Seksuele oriëntatie en genderidentiteit unit

Regenboogpunten regeerakkoord

In het regeerakkoord staat vermeld dat in Nederland iedereen gelijkwaardig is en dat je de vrijheid hebt om te houden van wie je wilt en om zichtbaar jezelf te kunnen zijn. Waar die vrijheid wordt beknot, er gediscrimineerd wordt of zelfs mensen niet veilig zijn, treedt de overheid actief op.
Aan het begin van deze kabinetsperiode sloten acht politieke partijen het regenboog stembusakkoord. In het regeerakkoord zijn diverse regenboogpunten opgenomen en uitgewerkt. Hieronder geef ik per onderdeel een weergave van de opbrengsten.

Gelijke behandeling

➢ De behandeling van het initiatiefvoorstel tot aanvulling van de Algemene wet gelijke behandeling ter verduidelijking van de rechtspositie van transgender- en intersekse personen

- Met ingang van 1 november 2019 is dit punt uitgevoerd, doordat de Wet verduidelijking rechtspositie transgender personen en intersekse personen in werking is getreden.

➢ Aanvulling van artikel 1 van de Grondwet

- Ook op dit punt zijn mooie stappen gezet. De Tweede Kamer heeft 30 juni jl. ingestemd met het initiatiefwetsvoorstel Bergkamp c.s. om LHBTI-rechten te verankeren in artikel 1 van de Grondwet. Aan de verboden discriminatiegronden die al in artikel 1 genoemd werden, wordt naast 'seksuele gerichtheid' ook 'handicap' toegevoegd.

➢ Herijking ouderschap

- De onderzoeken zoals aanbevolen door de Staatscommissie Herijking ouderschap zijn uitgevoerd.
- Met mijn collega van J&V heb ik vervolgens in juli 2019 een kabinetsreactie op het rapport van de Staatscommissie herijking ouderschap aan uw Kamer gestuurd.
- Sindsdien is gewerkt aan een wetsvoorstel over deelgezag en een wetsvoorstel over draagmoederschap. Beiden zijn voor advies naar de Raad van State gestuurd.

➢ Aanpassing wetboek van strafrecht

- Verder is met ingang van 1 januari 2020 de Wet herwaardering strafbaarstelling actuele delictsvormen[11] in werking getreden.

➢ Onnodige geslachtsregistratie wordt waar nodig beperkt

- In de Kamerbrief onnodige sekseregistratie en de voortgangsbrief heb ik samen met mijn collega's van J&V en BZK informatie gegeven over het afwegingskader en de toolbox onnodige sekseregistratie. Met het afwegingskader en de toolbox kunnen organisaties in de praktijk aan de slag met het beperken van onnodige sekseregistratie.
- Daarnaast zijn wij in de voortgangsbrief ingegaan op de uitkomsten van het onderzoek van BZK over de vermelding van het geslacht op paspoorten en identiteitskaarten en de gevolgen van gender-neutrale registratie. Het kabinet is nu voornemens het geslacht op identiteitskaarten met ingang van 2024/2025 te laten vervallen.
- Ook wordt in de voortgangsbrief ingegaan op de ontwikkelingen ten aanzien van de vermelding van het geslacht op de geboorteakte en de visie van de minister voor Rechtsbescherming daarop. Van eventuele ontwikkelingen zal verslag worden gedaan in het kader van de voortgangsrapportage wetgevingsprogramma modernisering familierecht.

LHBTI en onderwijs

➢ Verbeteren positie LHBTI's in lerarenopleidingen

- In 2019 hebben de lerarenopleidingen gezamenlijk de wettelijke bekwaamheidseisen vertaald naar de

[11] Deze wet betreft onder meer de verhoging van de strafmaxima voor het delict aanzetten tot geweld, haat en discriminatie.

kennisbases voor de pabo en de tweedegraadslerarenopleidingen. In de herijkte kennisbases (ingegaan per leerjaar 2018 – 2019) zijn seksuele diversiteit en genderdiversiteit expliciet geborgd.
- Met het lesmateriaal 'De fijne kneepjes van het vak' kunnen leerkrachten (in opleiding) pedagogisch vakmanschap ontwikkelen bij het werken aan seksuele integriteit. Het materiaal dat Stichting School en Veiligheid op mijn verzoek ontwikkelde is in eerste instantie bedoeld voor lerarenopleidingen voortgezet onderwijs, maar is geschikt voor alle sectoren. Ook de universitaire lerarenopleidingen en hogescholen hebben aangegeven de handreiking te kunnen gebruiken.

➢ Verbeteren positie LHBTI's in het MBO
- De kwalificatie-eisen burgerschap voor het mbo zijn gewijzigd. Nu is voor iedereen duidelijk dat aandacht moet worden besteed aan acceptatie van etnische, religieuze, seksuele en genderdiversiteit.
- Met betrekking tot de wijziging van de kwalificatie-eisen burgerschap in het mbo heb ik extra middelen beschikbaar gesteld voor de MBO-Raad, zodat zij de scholen kon informeren over de wijziging en over wat er van mbo-scholen wordt verwacht.

Suïcide- en depressiepreventie lhbti-jongeren

Samen met mijn collega van VWS heb ik gewerkt aan de preventie van depressie en suïcide onder lhbti-jongeren.
- Samen met jongeren is de informatie- en hulpwebsite Iedereenisanders.nl geactualiseerd. De vernieuwde website bevat ook een gedeelte voor ouders. Hier staan tips over hoe ouders het gesprek met hun kind kunnen aangaan en hoe zij hun kind kunnen steunen. Daarnaast zijn masterclasses en online trainingen ontwikkeld voor professionals en vrijwilligers die met jongeren werken.
- LHBTI's hebben een plek gekregen in de landelijke agenda suïcidepreventie (2021-2025) die door VWS is opgesteld. Bij de uitvoering van deze agenda wordt samengewerkt met lhbti-organisaties, bi-culturele- en religieuze organisaties. Ook OCW is betrokken bij deze landelijke agenda.
- VWS is in samenspraak met OCW en COC in oktober 2019 de jongerencampagne #kweetnie gestart. Deze was gericht op het bespreekbaar maken van twijfels over seksuele oriëntatie of genderidentiteit en verwees jongeren door naar het platform Iedereenisanders.nl. Binnen deze campagne is specifiek aandacht voor religieuze jongeren en voor transgender jongeren. Daarnaast is er aandacht voor de rol van ouders bij het wegnemen van het taboe en de schaamte.

Buitenlandbeleid
- Binnen de EU is Nederland aangesloten bij het initiatief om een coalitie te vormen tegen de groeiende conservatieve krachten. De coalitie is erop gericht de rechten van LHBTI Europeanen juist verder te brengen. De op 12 november jl. uitgebrachte EU LHBTIQ strategie biedt daarbij een goede leidraad. Het kabinet heeft deze strategie verwelkomd.
- Samen met gelijkgestemde collega's heb ik de noodzakelijke steun verbreed aan de Europese lhbti-netwerkorganisaties. Activiteiten van deze Europese netwerken richten zich vooral op lotgenotencontact, deskundigheidsbevordering en voorlichting. Onderdeel hiervan is dat er een meerjarige subsidie voor ILGA Europe en IGLYO (de jongeren organisatie) is toegekend.
- Het door de Nederlandse overheid opgerichte Europese LHBTI Focal Points Netwerk[12] is op initiatief van OCW en met steun van gelijkgezinde lidstaten per 2020 ingebed bij de SOGI-Unit van de Raad van Europa.

[14] Een intergouvernementeel netwerk dat zich focust op de uitwisseling van praktische en beleidservaringen.

Allianties

In 2018 is gestart met de financiering van een aantal thematische allianties die actief zijn op verschillende onderdelen van het emancipatiebeleid. Deze omslag van financiering van afzonderlijke organisaties naar het financieren van samenwerkingsverbanden tussen organisaties, had een aantal redenen. Ten eerste de wens om de versnippering van subsidiegeld tegen te gaan, daarnaast om beter te kunnen sturen op de inhoudelijke emancipatiedoelstellingen. Ook gaf deze manier van financieren meer organisaties de kans te profiteren van de instellingssubsidie en ten slotte zorgde deze manier van financieren voor een versterkte samenwerking tussen organisaties onderling. Deze omslag heeft geleid tot de selectie van acht allianties die voor 5 jaar instellingssubsidie ontvangen (2018 – 2022).

Het was voor het ministerie van OCW de eerste keer dat er op deze manier werd samengewerkt. Om een eerste beeld te krijgen van deze werkwijze heb ik halverwege de looptijd van de allianties een procesevaluatie uit te laten voeren. Deze procesevaluatie is in december 2020 door het Verweij-Jonker Instituut opgeleverd. De belangrijkste hoofdconclusie uit het rapport is dat de werkwijze van allianties door verschillende partners als positief wordt ervaren. De belangrijkste deelconclusies en aanbevelingen zijn:

- Het werken met de strategische partnerschappen heeft geleid tot meer focus en stroomlijning, en tot minder versnippering van subsidiegeld.
- Er is met name meer inhoudelijke sturing op doelen gerealiseerd in de fase van de subsidieaanvragen; na de start van de allianties wordt er minder sturing vanuit het ministerie ervaren, waar sommige organisaties wel behoefte aan hebben.
- De samenwerking tussen maatschappelijke organisaties betrokken bij de uitvoering van het emancipatiebeleid, is versterkt.
- De meeste allianties bestaan uit zowel gevestigde als kleine en nieuwere organisaties. Dit betekent dus dat kleinere organisaties nu ook een vorm van instellingssubsidie krijgen.

Naast deze conclusie t.a.v. de belangrijkste motieven om over te gaan tot de financiering van allianties, geeft het rapport ook een aantal aandachtspunten mee voor de toekomst. De belangrijkste zijn:

- Vraag de allianties weer om een Theory of Change te ontwikkelen. Dit was weliswaar een behoorlijke klus. Maar de allianties geven aan hier veel profijt van te hebben gehad.
- Denk na over de frequentie van het contact tussen het ministerie en de allianties. Ook hier zijn de behoeften verschillend, maar een deel van de alliantiepartners geeft aan frequenter overleg met de contactpersonen van het minister op prijs te stellen.
- Denk na over de vraag hoe ruimte gemaakt kan worden in de regeling voor nieuwe onderwerpen en nieuwe organisaties.

De aanbevelingen zullen nog met de allianties zelf worden besproken. Op basis hiervan wordt bekeken of en hoe ze meegenomen kunnen worden in een nieuwe regeling.

De aanbevelingen zullen nog met de allianties zelf worden besproken. Op basis hiervan wordt bekeken of en hoe ze meegenomen kunnen worden in een nieuwe regeling.

De inhoudelijke opbrengsten van de verschillende allianties zijn te vinden bij de verschillende inhoudelijke thema's.

1. Alliantie Gezondheidszorg op Maat (WOMEN Inc., COC, Rutgers)
Gericht op een gendersensitieve en LHBTI-sensitieve gezondheidszorg.

2. Samen werkt het (WOMEN Inc., Movisie, Wo=men, Proefprocessenfonds Clara Wichman, NVR)
Gericht op het stimuleren van mannen en vrouwen, in het bijzonder financieel kwetsbare vrouwen, om de mogelijkheden te benutten voor het combineren van arbeid en betaalde zorg.

3. Act4Respect (Rutgers, Atria)
Gericht op de preventie van gender gerelateerd geweld bij jongeren en jongvolwassenen, zowel via algemene preventie als bij risicogroepen gericht op (potentiële) slachtoffers en daders.

4. Werk.en.de.toekomst (Atria, VHTO, Emancipator, NVR)
Gericht op het doorbreken van genderstereotiepe beeldvorming in het onderwijs en op de arbeidsmarkt.

5. Gedeelde trots, gedeeld geluk (COC, Transgender Netwerk Nederland, NNID)
Gericht op sociale acceptatie en veiligheid van LHBTI's.

6. Verandering van binnenuit (Movisie, Consortium Zelfbeschikking)
Gericht op het bevorderen van de sociale veiligheid en de acceptatie van LHBTI- en gendergelijkheid in vluchtelingen- en migrantengemeenschappen. In het Consortium is een groot aantal organisaties vertegenwoordigd uit o.a. de Turkse, Marokkaanse en Hindoestaanse gemeenschappen.

7. Bronnen van verandering (Atria)
De bibliotheek en archieffunctie op het terrein van gender(gelijkheid).

8. LGBT Heritage (IHLIA)
De bibliotheek en archieffunctie op het terrein van LHBTI.

Moties en toezeggingen

Moties

Motie van de leden Van den Hul en Bergkamp over betrekken van de adviezen van Movisie bij het verbeterplan voor jeugdhulp en opvang van lhbti-jongeren.	De Tweede Kamer verzoekt de regering om in dat verbeterplan in te gaan op de volgende adviezen van Movisie, waaronder: zorg voor voldoende veilige kleinschalige (crisis)opvangplekken voor lhbti-jongeren die ook toegankelijk zijn voor jongeren onder de 18 jaar, met een passend individueel begeleidingstraject; verbind binnen de Regenboogsteden deze thematiek aan het lokale Regenboogprogramma en stem deze af met uitvoeringsorganisaties; zorg voor bekendheid van de problematiek van dakloze lhbti-jongeren bij de relevante regionale hulpinstanties, bijvoorbeeld in de jeugdhulp en maatschappelijke opvang.	De verbinding met Regenboogsteden is gelegd. VWS werkt hierin samen met Movisie. In oktober 2020 heeft Movisie een webinar georganiseerd over dit thema. In februari/maart 2021 volgt een tweede webinar. Daarnaast is Movisie bezig met de ontwikkeling van een infographic voor gemeenten en instanties over dakloze LHBTI-jongeren. Daarnaast komt het thema terug in de gesprekken die Movisie met Regenboogsteden voert en in de werkateliers die door Movisie worden georganiseerd.
Motie van het lid Van den Hul c.s. over genderspecifiek onderzoek naar het verband tussen financiële afhankelijkheid, partnergeweld en eergerelateerd geweld.	De Tweede Kamer verzoekt de regering een genderspecifiek onderzoek te doen naar het verband tussen financiële afhankelijkheid, partnergeweld en eergerelateerd geweld, en hoe de positie van kwetsbare vrouwen en kinderen bij de aanpak van dergelijk geweld kan worden verbeterd.	Het eerste deel van het onderzoek is met deze brief meegestuurd naar uw Kamer. Het tweede deel van het onderzoek volgt later dit jaar.
Motie van de leden Geluk-Poortvliet en Bergkamp over de effecten van de toepassing van algoritmen op emancipatie en gelijke behandeling.	De Tweede Kamer verzoekt de regering de effecten op emancipatie en gelijke behandeling te betrekken in het bredere onderzoek naar toepassing van algoritmen door het Ministerie van BZK.	Samen met de BZK zal worden verkend of en hoe aansluiting gevonden kan worden bij het bredere onderzoek.
Motie Van den Hul/Diks over het inzichtelijk maken van de kabinetsbrede genderstrategie.	De Tweede Kamer verzoekt de regering bij de aankomende tussenevaluatie van de Beijing-agenda inzichtelijk te maken wat de kabinetsbrede genderstrategie is om de verplichtingen die voortvloeien uit het Beijing Platform for Action daadwerkelijk te realiseren.	Middels de emancipatienota's die aan de start van iedere kabinetsperiode naar de Tweede Kamer worden verstuurd worden de focusgebieden van het Kabinetsbeleid toegelicht. Hierin wordt rekening gehouden met de internationale verdragen en de commitments die Nederland is aangegaan. Dit vormt in principe het Kabinetsbrede genderstrategie. Tevens vormen de voortgangsrapportages een tussentijdse update richting de Kamer. Zo wordt de Tweede Kamer op de hoogte gesteld van de vorderingen binnen het emancipatiebeleid. Bij het opstellen van de komende emancipatienota zal rekening worden gehouden met de internationale verplichtingen inclusief de Beijing Platform for Action en de Sustainable Development Goals (SDG). Zo sluiten de gekozen emancipatie onderwerpen beter aan bij de internationale verplichtingen.

Motie van het lid Jasper van Dijk c.s. over maatregelen tegen scholen die geen aandacht besteden aan seksuele diversiteit.	De Tweede Kamer verzoekt de regering (constaterende dat circa 15% van de scholen geen aandacht besteedt aan seksuele diversiteit) voor het eind van het jaar concrete maatregelen te treffen tegen scholen die zich hieraan onttrekken.	Het creëren van een sociaal veilig schoolklimaat is een wettelijke opdracht. Scholen zijn wettelijk verplicht hun leerlingen te leren respectvol om te gaan met seksualiteit en diversiteit binnen de samenleving, waaronder seksuele diversiteit. De inspectie treedt op wanneer dit niet gebeurt.
Motie van het lid Van den Berge c.s. over sterkere ondersteuning van alleenstaande ouders.	De Tweede Kamer verzoekt de regering in gesprek te gaan met organisaties die sociale, psychologische en economische ondersteuning bieden aan eenoudergezinnen en met voorstellen te komen om deze ondersteuning aan alleenstaande ouders te versterken.	De ministers van SZW en OCW hebben een gesprek gehad met Single Super Mom en afgesproken om samen met gemeenten te verkennen hoe alleenstaande ouders het beste ondersteund kunnen worden. Dit wordt ook aan de orde gesteld tijdens het bestuursoverleg met de VNG op 10 februari 2021.
Motie van het lid Van den Berge c.s. over beschikbaar blijven van Nederlandse abortuszorg voor vrouwen uit het buitenland.	De Tweede Kamer verzoekt de regering te borgen dat abortuszorg in Nederland beschikbaar blijft voor vrouwen uit het buitenland die in Nederland op een veilige manier de zwangerschap willen beëindigen.	Dit is staand beleid. De motie wordt uitgevoerd door huidige praktijk voort te zetten.
Motie van de leden El Yassini en Regterschot over een plan van aanpak voor een veilige opvanglocatie voor dakloze lhbti-jongeren	De Tweede Kamer verzoekt de regering om nog voor het kerstreces 2020 de uitwerking van de eerdere motie af te ronden en in samenwerking met Nederlandse gemeentes een plan van aanpak te maken zodat dak- en thuisloze lhbti-jongeren op een veilige opvanglocatie kunnen rekenen, zodat ze in ieder geval met de kerst niet buiten staan.	VWS is aan de slag gegaan met de uitkomsten van het onderzoek van Movisie dat zich richtte zich op behoeften van dak- en thuisloze jongeren met een LHBTI-achtergrond en professionals die deze jongeren begeleiden. In de Voortgangsrapportage beschermd wonen en maatschappelijke opvang zijn de acties nader toegelicht , waarmee invulling is gegeven aan de moties van de leden Regterschot/El Yassini, El Yassini/Regterschot en Van den Hul/Bergkamp die de regering oproepen tot een plan te komen voor de opvang van dak- en thuisloze LHBTI-jongeren en daarin specifieke elementen mee te nemen. Zo komt uit het onderzoek naar voren dat LHBTI-jongeren behoefte hebben aan meer privacy en veiligheid in de opvang. Dit is mogelijk door in de opvang gebruik te maken van 1- en 2-persoonskamers. Dit is onderdeel van het programma Een (t)huis, een toekomst.
Motie van het lid Sjoerdsma over het zo snel mogelijk uitvoeren van het regenboogstembusakkoord.	De Tweede Kamer verzoekt de regering alle elementen uit het regenboogstembusakkoord zo snel als mogelijk uit te voeren.	Zie de actuele stand van zaken bij de uitvoering van het regenboogstembusakkoord.

Motie van het lid Van den Hul over een verlofregeling voor slachtoffers van geweld achter de voordeur.	De Tweede Kamer verzoekt de regering de sociaaleconomische Raad te vragen de mogelijkheden te verkennen van een verlofregeling voor slachtoffers van geweld achter de voordeur van maximaal tien dagen.	De mogelijkheden voor een adviesaanvraag worden momenteel verkend. Zodra hier meer over bekend is zullen we uw Kamer hierover informeren.
Motie van de leden El Yassini en Jasper van Dijk over de Nederlandse inzet om de lhbti-strategie van de Europese Commissie te ondersteunen.	De Tweede Kamer verzoekt de regering om kort na de publicatie van de EU-lhbti-strategie de Kamer te informeren welke concrete stappen zij gaan zetten, op basis van de lhbti-strategie, om de inspanningen van de Europese Commissie te ondersteunen om een einde te maken aan discriminatie van lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuelen, transgenders en interseksepersonen binnen de Europese Unie.	De brief van minister Blok is 18 december 2020 naar de beide Kamers gestuurd. Daarin verwelkomt het Kabinet de LGBTIQ-strategie van de commissie. Het kabinet blijft ernaar streven dat alle mensen zich veilig voelen en de ruimte krijgen om te zijn wie ze willen zijn. Samen met gelijkgestemde Europese lidstaten wordt er (financiële) steun geboden aan Europese LHBTI netwerkorganisaties. Mede op verzoek van het kabinet ondersteunen nu ook andere overheden in Europa de Europese LHBTI netwerkorganisaties. Nederland ondersteunt onder andere de activiteiten van ILGA-Europe, IGLYO-Europe en Transgender Europe. Het door de Nederlandse overheid opgerichte Europese LHBTI *Focal Points Netwerk* is op initiatief van dit kabinet en met steun van gelijkgezinde lidstaten per 2020 ingebed bij de SOGI-Unit van de Raad van Europa. Verder bevordert Nederland gelijke rechten van LHBTI personen wereldwijd via het Nederlands mensenrechtenbeleid. Tevens beraadt het kabinet zich op aanvullende maatregelen.
Motie van het lid Bergkamp c.s. over de belemmeringen van transgenderpersonen op de arbeidsmarkt.	De Tweede Kamer verzoekt de regering de belemmeringen voor transgenderpersonen op de arbeidsmarkt in kaart te brengen, te kijken in hoeverre er een knelpunt is met bestaande verlofregelingen en mogelijkheden te onderzoeken om de arbeidsmarktpositie van deze groep te verbeteren.	Naar de arbeidsmarktpositie van transgenderpersonen is een onderzoek gestart. De resultaten van dit onderzoek zijn met deze brief meegestuurd.
Motie van de leden Bergkamp en Van den Hul over onderzoek naar niet medisch noodzakelijke ingrepen bij jonge intersekse kinderen.	De Tweede Kamer verzoekt de regering te onderzoeken in welke mate niet medisch noodzakelijke ingrepen plaatsvinden bij jonge intersekse kinderen en de Kamer daarover voor de begrotingsbehandeling in 2020 te informeren.	ZonMW is momenteel bezig om op basis van de onderzoeksopzet onafhankelijk onderzoek uit te zetten. De uitkomsten worden dit najaar verwacht en met de Kamer gedeeld.

Amendement Bergkamp over oormerken extra bedrag Regenboogsteden voor veiligheid LHBTI.	Met dit amendement wordt geregeld dat binnen artikel 25, Emancipatie, voor het jaar 2021 een bedrag van € 100 (x € 1.000) geoormerkt wordt ter bevordering van de veiligheid van LHBTI personen in Nederland. De dekking wordt gevonden in de niet-juridisch verplichte middelen bij subsidies en opdrachten in artikel 25.	In overleg met gemeenten en Movisie wordt bezien hoe uitvoering gegeven wordt aan de doelstelling van dit amendement.

Toezeggingen

Prevalentie onderzoek naar intersekse kinderen

Naar aanleiding van de motie Bergkamp/Van den Hul heeft het kabinet ZonMw verzocht onderzoek te faciliteren naar in welke mate (onnodige) medische ingrepen bij jonge intersekse kinderen plaatsvinden. Het Kabinet heeft toegezegd het prevalentie onderzoek van ZonMw naar intersekse kinderen in de tweede helft van 2021 naar de Tweede kamer te sturen.

AI en gender

In het voorjaar van 2021 ontvangt de Tweede Kamer de resultaten van het verkennende onderzoek van WOMEN Inc. naar de kansen en risico's van het gebruik van algoritmen voor de gelijke behandeling van vrouwen op de arbeidsmarkt. Tijdens het wetgevingsoverleg van 2 november 2020 heb ik toegezegd uit te zoeken of we resultaten uit dit onderzoek mee kunnen nemen in het onderzoek dat de staatssecretaris van BZK uitvoert naar Artificial Intelligence.

Over de mogelijkheden hiertoe ben ik in overleg met het ministerie van BZK.

Conversietherapie

Tijdens het wetgevingsoverleg emancipatie van 2 november 2020 heb ik toegezegd de kabinetsreactie op (het tweede deel van) het onderzoek inzake homo-conversietherapie naar de Tweede Kamer te sturen. De kabinetsreactie en (het tweede deel van) het onderzoek zal in het eerste kwartaal van 2021 door de minister van VWS naar de Tweede Kamer worden gezonden.

Diversiteit in de top van de (semi)publieke sector

Tijdens het wetgevingsoverleg emancipatie van 2 november 2020 heb ik toegezegd de voorstellen met maatregelen voor meer genderdiversiteit in de top van de (semi)publieke sector in het voorjaar van 2021 naar uw Kamer te sturen. Het advies van de Adviesgroep-Vinkenburg is op 11 januari 2021 naar uw Kamer gestuurd. De inhoudelijke reactie op het advies ligt bij een volgend kabinet.